

Немачка
сарадња
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Sprovedeno od strane

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Република Србија
Министарство просвете, науке и
технолошког развоја

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО
ОМЛАДИНЕ И
СПОРТА

MOJ PUT DO ŽELJENOG ZANIMANJA
PROFESIONALNA ORIJENTACIJA U SRBIJI

SADRŽAJ

UVODNA REČ 04

POSTAVLJANJE SMERNICA ZA BUDUĆNOST 06

SARADNJA MEĐU ŠKOLAMA 12

POGLED IZA KULISA 15

SPECIFIČAN PRISTUP – POSEBNI UČENICI 18

GIZ
PROFIL 22

ZNAČAJ PROFESIONALNE ORIJENTACIJE U REFORMI OBRAZOVANJA

Koliko su mladi u Srbiji, kada donose odluku o budućem zanimanju, upoznati sa sopstvenim talentima i sposobnostima? Koliko su informisani o načinu školovanja za željenu profesiju, kako se ona obavlja u praksi i kakvi su im izgledi da pronađu posao? Da li su kroz proces obrazovanja osposobljeni da odgovorno upravljaju svojom karijerom, da se ne plaše promena i da ceo život stiču nova znanja?

Ovo su samo neka od pitanja koja upućuju na važnost programa profesionalne orijentacije kao podrške ne samo mladima, već i obrazovnim ustanovama i roditeljima da im, uz aktivno učešće lokalne zajednice i preduzeća, pomognu prilikom donošenja odluke koja je među najznačajnijima za njihovu budućnost.

Iz tog razloga Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donelo je odluku da se program profesionalne orijentacije sistemski uvede u sve osnovne škole u Srbiji. Ovaj program Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, realizuje u partnerstvu sa GIZ-om u okviru projekta Profesionalna orijentacija u Srbiji. GIZ implementira ovaj projekat po nalogu nemačkog Saveznog Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

Učenici imaju mogućnost da kroz pet faza programa i kroz radioničarski rad sa vršnjacima steknu realnu sliku o svojim talentima i sposobnostima, informišu se o željenom zanimanju, o mogućnostima daljeg školovanja i situaciji na tržištu rada. Potom dobijaju priliku da se oprobaju u profesijama koje ih interesuju i da na osnovu svih tih informacija donesu odluku šta zaista žele da rade, i shodno tome, za koju školu da se opredele. U završnoj fazi programa, učenici stiču osnovne veštine kako da upravljaju karijerom, neprestano uče i svoj plan prilagođavaju i menjaju u skladu sa promenama životnih okolnosti.

Projekat je započet 2011. godine, a njime je do sada obuhvaćeno 95.000 učenika u svim osnovnim školama, obučeni su timovi u 1086 osnovnih škola u Srbiji što je skoro 3.000 nastavnika i stručnih saradnika. U vršnjačko informisanje u kancelarijama za mlade uključeno je oko 20.000 mladih, dok je oko 8.000 učenika bilo u prilici da se na različite načine upozna sa svetom rada u kontaktu sa poslodavcima i ekspertima u profesijama koje ih zanimaju. U ovom periodu, 86 osnovnih škola je steklo status Mentor škole za program profesionalne orijentacije, sa timovima koji su osposobljeni da svojim znanjem i iskustvom podrže dalji razvoj u model centre za profesionalnu orijentaciju.

Program je uneo značajne novine u obrazovni sistem, počevši od toga da se na najneposredniji način bavi učenicima, kroz prepoznavanje i razvoj ličnih mogućnosti svakog od njih. Zahvaljujući dinamičnom modelu, savremenim i interaktivnim metodama, iskazao je veliki potencijal u motivisanju nastavnika i stručnih saradnika da pronalaze kreativna rešenja u saradnji sa učenicima i roditeljima, predstavnicima poslovne i lokalne zajednice i time pozicioniraju školu kao ključnog aktera u mobilizaciji lokalnih kapaciteta. Profesionalna orijentacija posebnu pažnju poklanja uklanjanju rodnih stereotipa u izboru zanimanja, kao i ohrabivanju učenika iz osetljivih grupa da nastave školovanje i steknu kompetencije koje će im omogućiti da se osamostale.

S obzirom na iskazane rezultate i njihov značaj za ostvarivanje prioritarnih ciljeva reforme obrazovanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja namerava da program profesionalne orijentacije integriše u obrazovni sistem na svim nivoima.

dr Srđan Verbić,
ministar prosvete nauke i tehnološkog razvoja

ZNAČAJ PROFESIONALNE ORIJENTACIJE ZA PLANIRANJE KARIJERE

Za budućnost jednog društva presudni su znanje i sposobnost da se mladima omogući da svoju kreativnu energiju i raznovrsne talente prepoznaju na vreme, donesu prave odluke u čemu mogu biti najbolji i nauče kako da to ostvare.

Istraživanja i analize o razlozima visoke stope nezaposlenosti među mladima od 15 do 24 godine, koja je prema anketi o radnoj snazi u Srbiji u 2013. iznosila 49,7 odsto, upućuju na to da, pored posledica ekonomske krize, na ograničene mogućnosti njihovog zapošljavanja utiču i nedovoljno poznavanje sopstvenih sposobnosti i informacija o tome koja zanimanja se traže na tržištu rada.

Veliki broj mladih upisuje fakultete, mali broj ih završava u roku, a pri tome oni srednjoškolci koji su stekli diplome u nekoj od srednjih stručnih škola, najčešće nisu bili dovoljno upoznati sa činjenicama o perspektivnosti tehničkih i zanatskih zanimanja: mogućnosti da se odmah zaposle zbog velike potražnje za ovakvim profilima, da zarade značajno više od republičkog proseka, rade na najsavremenijim postrojenjima i tehnologijama, i da se dalje usavršavaju kroz rad i nastave školovanje ukoliko to žele.

Nedostatak odgovarajućih informacija i podrške u životnim odlukama može se nadoknaditi sistemskim sprovođenjem profesionalne orijentacije u osnovnim i srednjim školama i kancelarijama za mlade. Zato je Vlada Republike Srbije na predlog Ministarstva omladine i sporta i u saradnji sa ministarstvima nadležnim za obrazovanje, rad i zapošljavanje kao i sa organizacijama civilnog društva, u okviru sistemske regulative koja mladima treba da omogući aktivno učešće u svim sferama društvenog života, još 2010. godine donela Strategiju za karijerno vođenje i savetovanje.

Strategija, između ostalog, ima zadatak da informiše i podrži mlade u planiranju njihove karijere u zavisnosti od ličnih interesovanja i sposobnosti i pripremi ih za dinamične promene na tržištu rada i doživotno učenje.

U postizanju ovog cilja, Ministarstvo omladine i sporta je partner nemačke organizacije za međunarodnu saradnju GIZ, koja ispred nemačke vlade od 2011. realizuje projekat „Profesionalna orijentacija u Srbiji“.

Vanja Udovičić,
ministar omladine i sporta

POSTAVLJANJE SMERNICA ZA BUDUĆNOST PROFESIONALNA ORIJENTACIJA ZA MLADE

S koro svako ko oslušne šta se to dešava u učionicama sedmog i osmog razreda osnovne škole „Rada Miljković“ u Jagodini doživeće iznenađenje – na času srpskog jezika učenici pišu svoje biografije, na času engleskog sastavljaju pitanja za intervju koje će obaviti sa preduzeticima, na času likovnog prave kolače o različitim zanimanjima, dok na času informatike pretražuju sajtove i čitaju blogove o traženju i izboru posla. Svi ti sadržaji i aktivnosti čine sastavni deo nastavnih planova iz ovih predmeta.

„Želim da postanem
biološkinja i
radim u nekom
preduzeću ili
institutu za
istraživanje.“

Zajedno sa nastavnicom, grupa učenika brižljivo priprema pitanja za predstavnike jednog obližnjeg preduzeća koje namerava da poseti. Dečaci i devojčice ozbiljno diskutuju o tome koja su pitanja posebno važna i šta bi neizostavno

morali da saznaju od rukovodilaca preduzeća. Učenici bi svakako želeli da im radnici i radnice opišu kako izgleda njihov radni dan, čime se ti radnici bave i, što je najvažnije, koji je stepen obrazovanja potreban za posao koji oni obavljaju.

Gimnazijalka Marija Dimitrijević imala je prilike da još u osnovnoj školi u Jagodini upozna sve faze profesionalne orijentacije: „Veoma sam srećna što sam pohađala radionice i pripreme za izbor zanimanja. Oduvek sam želela da postanem lekarka. Međutim, nakon što sam se temeljno raspitala o tom zanimanju i posetila Opštu bolnicu u Jagodini, postalo mi je jasno da mi to uopšte neće prčinjavati zadovoljstvo.“ Ova mlada devojka sada je u stanju da jasno definiše cilj koji želi da postigne: „Želim da postanem biološkinja i radim u nekom preduzeću ili institutu za istraživanje.“

Za mlade ljude u Srbiji put do konačnog izbora zanimanja prilagođenog njihovim sopstvenim sposobnostima nije nimalo lak. Zanimanja kao što su lekar, advokat ili veterinar stoje na vrhu liste najprivlačnijih zanimanja kako za mlade, tako i za njihove roditelje. O izgledima i kriterijumima za zapošljavanje, o sopstvenim obrazovnim kapacitetima ili pak o tome kako bi izgledao njihov radni dan mladi najčešće i ne razmišljaju. Kada je pre četiri godine GIZ (Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju) tražio škole koje su zainteresovane da se u njima sprovede pilot-program profesionalne orijentacije, Boban Marović, direktor osnovne škole „Rada Miljković“ u Jagodini, sa oduševljenjem je prihvatio takvu ideju: „Jako je važno da deca bolje upoznaju sami sebe i svoje talente i da donesu promišljenu odluku o svom daljem životnom putu. Ne treba roditelji da odlučuju čime će se njihovo dete kasnije baviti, već to svaki učenik mora da učini sam za sebe.

A škola je ta koja bi svakako morala da pomogne učniku na tom putu odluke, odnosno nastavnici koji su kompetentni za profesionalnu orijentaciju.“

Tako je Boban Marović i sam postao jedan od članova tima za profesionalnu orijentaciju, koji je oformio zajedno sa još petoro kolega i kolegica, i svi su pohađali devetodnevni osnovni tečaj za sprovođenje profesionalne orijentacije koji je GIZ organizovao. Zahvaljujući Marovićevoj agilnosti i uverljivosti argumenata koje je izložio Savetu roditelja, Školskom odboru i lokalnoj zajednici, projekat o sprovođenju profesionalne orijentacije jednoglasno je prihvaćen. „Najveća poteškoća bio je stav roditelja. Oni su morali da nauče da se povuku i ostave deci više prostora za samostalno odlučivanje. Na kraju je čak i kod veoma nepopustljivih roditelja primećena promena. Oni i dalje podržavaju svoju decu, ali im ne govore šta treba da rade“, kaže direktor Marović o svojim iskustvima u radu.

„Najveća poteškoća bio je stav roditelja. Oni su morali da nauče da se povuku i ostave deci više prostora za samostalno odlučivanje.“

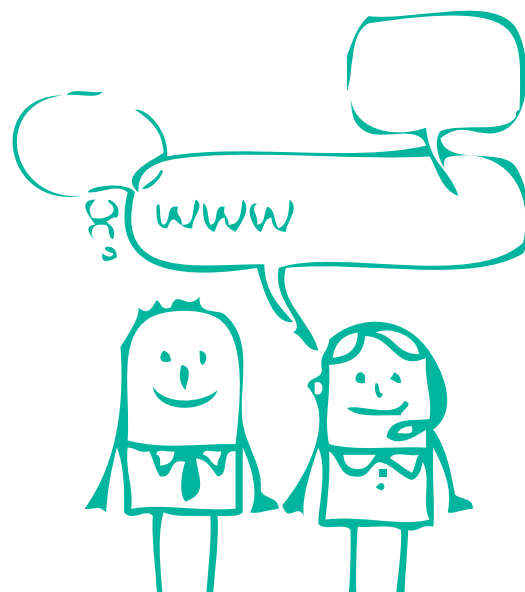
TRAŽE SE RODITELJI STRUČNJACI

„Svake godine otvaram vrata našeg preduzeća za ovakve posete, zato što je važno da deca vide kako to izgleda naša radionica i šta mi to radimo.“

Svi nastavnici sedmog i osmog razreda na časovima obrađuju temu profesionalne orijentacije, koristeći pritom sveobuhvatan pristup sadržajima u nastavi. Marović i njegov tim edukovali su čitav kolektiv, tako da svaki nastavnik zna kada i koji element sadržaja može da integriše u nastavu. Na početku, mladi treba da otkriju svoja čula, talente i sposobnosti. Čula dodira i ukusa, gruba i fina motorika idealno se mogu isprobati na časovima likovnog. Potom na red dolaze razna zanimanja. Učenici u grupama pretražuju na internetu zadatke, uslove i mogućnosti za zapošljavanje u okviru jednog posla, razvijaju „mape uma“ ili prave PowerPoint prezentacije i predstavljaju to jedni drugima. Oni odlaze u posete preduzećima i pričaju sa stručnjacima iz sveta rada.

U tome škola može da se osloni na ljude kao što je Saša Stanojević, otac četvoro školaraca iz Jagodine. Stanojević je poslovođa u preduzeću „Erozimat“. On je prvo na jednom školskom času sedmacima predstavio svoje preduzeće – mašinsku radionicu preserskih alata – i strpljivo odgovarao na njihova pitanja. Godinu dana kasnije, deca

su nagnula u posetu tom preduzeću, „Svake godine otvaram vrata našeg preduzeća za ovakve posete, zato što je važno da deca vide kako to izgleda naša radionica i šta mi to radimo.“ Svi učenici koji se interesuju za ovo preduzeće mogu da dođu u posetu. Osim njih, iz svakog razreda dolaze još po dva učenika koji kasnije o toj poseti informišu ostale drugove iz razreda. Osim sa Stanojevićem, škola je uspostavila saradnju i sa raznim drugim preduzećima koja takođe žele da deci omoguće uvid u realni svet rada.

ŠIRENJE IDEJE

Ideja profesionalne orijentacije može se proširiti na celu lokalnu zajednicu, kako bi se mladim osobama pružila podrška u pravilnom izboru škole/zanimanja, tek onda kada brojne organizacije, institucije, škole i preduzeća počnu međusobno da sarađuju. Rešenje je u timu koji koordinatorka Snežana Vasiljević stalno drži na okupu, obuhvatajući predstavnike osnovnih i srednjih škola, preduzeća, kancelarija za mlade i saradnike iz Nacionalne službe za zapošljavanje iz Jagodine. Oni razmenjuju informacije i smišljaju odgovarajuće aktivnosti u okviru profesionalne orijentacije za decu i mlade. Tako su pre nekoliko godina nastali i sajmovi obrazovanja, na inicijativu i u organizaciji osnovne škole.

Iako su i ranije postojali dani otvorenih vrata u srednjim školama, ovaj tim osmislio je novi koncept. Sve srednje škole predstavljaju se u jednoj osnovnoj školi kroz zajedničku manifestaciju – Sajam obrazovanja. Tom prilikom stariji učenici pokazuju šta su naučili u srednjoj školi i stoje osnovcima iz čitave opštine na raspolaganju za sva pitanja koja ih zanimaju. Slavica Jakovljević,

koja je odgovorna za profesionalnu orijentaciju u Srednjoj elektrotehničkoj i građevinskoj školi „Nikola Tesla“, takođe i jedan od izlagača na sajmu, objašnjava: „U našoj školi organizovan je tim čiji je zadatak da predstavlja našu školu, neka vrsta PR škole. Naše učenike edukujemo tako da na sajmu osnovcima mogu da pokažu neke praktične vežbe i objasne im sve što ih interesuje u vezi sa našom školom.“

Osim toga, Slavica Jakovljević informiše i nastavnike iz osnovnih škola o tome u kojim terminima osnovci mogu da posete ovu školu, o njihovim mogućnostima da se raspitaju o svemu što ih zanima u vezi sa ovom školom ili prisustvuju na praksi srednjoškolaca/ki, kako bi im što više približili smerove u vezi sa elektrotehnikom i građevinarstvom. Učenici onda ta saznanja prenose dalje svojim vršnjacima i roditeljima. Slavica Jakovljević već primećuje rezultate: „Danas se kod nas upisuje sve više učenika/ca koji/e se stvarno zanimaju za naše smerove, kojima je to promišljen i željeni izbor. Tako dobijamo učenike sa boljim uspehom, jer su sami izabrali smer.“

„U našoj školi organizovan je tim čiji je zadatak da predstavlja našu školu, neka vrsta PR škole. Naše učenike edukujemo tako da na sajmu osnovcima mogu da pokažu neke praktične vežbe i objasne im sve što ih interesuje u vezi sa našom školom.“

KANCELARIJA ZA MLADE KAO POUZDAN OSLODAC

„Pored toga što svakog petka redovno održavamo ‘otvorena vrata’, gde mladi mogu da se informišu i posavetuju o karijeri, trenutno organizujemo i nekoliko velikih događaja.“

Promišljena odluka za dalje školovanje posle osmog razreda prvi je korak u profesionalnom razvoju učenika. Međutim, tu se proces ne završava. Posle srednje škole mladi se suočavaju sa važnim pitanjem da li i šta studirati ili pak da li je možda bolje da odmah počnu da rade. Profesionalna orijentacija ne pomaže samo učenicima osnovnih i srednjih škola već i mladima starijim od 14 godina, kao i mladima koji su nezaposleni.

Kako bi doprla do ovih mladih ljudi, Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ) trenutno saraduje sa 119 kancelarija za mlade. U njima je nastao Karijerni info kutak (KIK) u kome mladi na jednom mestu mogu da dobiju sve potrebne informacije o svetu rada i svetu obrazovanja. Kutak je mesto na kome se mladi informišu o mogućnostima za dalje formalno i neformalno obrazovanje, o praksama koje su im dostupne ili slobodnim radnim mestima u preduzećima. Svi datumi održavanja sajмова obrazovanja, dodatnih edukacija i drugih manifestacija informativnog karaktera unose se u kalendar aktivnosti KIK-a. Osim toga, kancelarije za mlade organizuju posete preduzećima i pružaju mladima priliku da upoznaju zanimanja u realnom okruženju.

Ana Nikolić vodi Kancelariju za mlade u Nišu i ima plan aktivnosti za celu godinu. „Pored toga što svakog petka redovno održavamo ‘otvorena vrata’,

gde mladi mogu da se informišu i posavetuju o karijeri, trenutno organizujemo i nekoliko velikih događaja. Jedan od njih je i Bazar zanimanja i radnih mesta koji će se održati u jednoj srednjoj školi u Nišu, a mogu da ga posete svi mladi kojima su potrebne informacije o ponuđenim zanimanjima.

Ana je uspostavila saradnju sa 15 preduzeća, koja će na bazaru predstaviti svoje zaposlene – čiji je zadatak da učenicima opišu poslove koje obavljaju i ukažu im na to koje su kvalifikacije potrebne za obavljanje konkretnog posla – a ponudiće i slobodna radna mesta u svojim preduzećima. Među njima su i preduzetnici koji su pokrenuli sopstveni biznis, i oni će zainteresovanim mladima ispričati sa kojim se izazovima susreću u takvoj vrsti posla.

ZA UČENIKE – OD STUDENATA

Jedna od usluga koje pružaju kancelarije za mlade jeste i individualno vršnjačko savetovanje o karijeri. Kako se kroz individualni način rada savetovanje ne može pružiti velikom broju mladih, kancelarije su ponudile radionice profesionalne orijentacije u srednjim školama. Želeći da podrži kancelarije u ovoj ideji, GIZ je ponudio mogućnost stručne prakse studentima pedagogije, andragogije, psihologije i socijalnog rada. Kroz tu praksu studenti stiču znanja i veštine u oblasti profesionalne orijentacije, pa tako mogu da pomognu kancelarijama u realizaciji radionica za srednjoškolce.

Studentkinja Ivana Adamović sa vidnim zadovoljstvom opisuje svoju praksu: „Mi vežbamo sa učenicima kako da aktivno krenu u traženje posla, razvijamo njihove socijalne veštine kao što su timski rad i komunikacija, i motivišemo ih da se angažuju i izvan škole, da rade na sebi, volontiraju u raznim preduzećima i udruženjima i tako doprinesu razvoju društva.“ Pored radionica, Kancelarija za mlade u saradnji sa školom organizuje i posete preduzećima i poziva u škole stručnjake koji učenicima pričaju o svom poslu. GIZ je do sada omogućio obavljanje stručne prakse za 200 studenata, koji su dalje edukovali preko 5.000 srednjoškolaca.

Ana Nikolić iz Kancelarije za mlade kaže: „Sve češće me pozivaju i sami roditelji da pitaju kada i gde se održava sledeća radionica profesionalne orijentacije, kao i da li njihovo dete može da učestvuje na njoj.

Roditelji su uvideli važnost ovog programa i žele da se čak i njihova starija deca posavetuju pri izboru posla.“ Za ove mlade ljude koji više ne pohađaju školu a traže posao Kancelarija za mlade u svojim prostorijama takođe nudi radionice tog tipa.

Na pitanje o tome koliko radionice za profesionalnu orijentaciju koriste učenicima, Nemanja Anastasijević, učenik srednje škole, daje jasan odgovor: „Sada tačno znam da ću studirati međunarodne odnose. Na radionici sam raspršio i poslednje sumnje u vezi sa tim, jer sam shvatio da imam veštine potrebne za dobar javni nastup, da sam sposoban za timski rad i da sam spretna u retorici. Takođe je veoma važno to što na radionici imate mogućnost da se povežete sa ostalim učesnicima. Tu sam upoznao svoje vršnjake koji su u sličnoj situaciji kao i ja, pa smo se udružili kako bismo pomogli i ostalima da donesu najbolju odluku o daljem putu svoje karijere.“

Učenici iz 17 beogradskih srednjih škola objedinili su svoje interese i osnovali svoje udruženje. Na taj način oni učestvuju u procesu donošenja odluka i aktivno se bave pitanjima koja se tiču mladih, te prenose svoje zahteve i želje školama i drugim ustanovama za brigu o mladima. „Osim toga, učenici iz naših škola direktno se kod nas raspituju za radionice profesionalne orijentacije, tako da možemo da učestvujemo u njihovoj organizaciji“, raduje se Anastasijević ovom dodatnom pozitivnom efektu.

„Sada tačno znam da ću studirati međunarodne odnose. Na radionici sam raspršio i poslednje sumnje u vezi sa tim, jer sam shvatio da imam veštine potrebne za dobar javni nastup, da sam sposoban za timski rad i da sam spretna u retorici.“

SARADNJA MEĐU ŠKOLAMA MENTORSTVO – PRENOŠNJE ZNANJA OD ŠKOLE DO ŠKOLE

Osnovna škola „Čegar“ u Nišu, u podne: učionica je malo zatamnjena, dvadeset učenika na velikom platnu pažljivo prati konferenciju preko interneta. Putem skajpa (skype) javlja se jedan veb-dizajner i sa puno žara priča o svom poslu. Učenici ga zasipaju pitanjima, žele da znaju šta on to tačno radi, koliko novca zarađuje i ko su mu klijenti.

Za đake iz ove škole reč je o sasvim običnom događaju. Oni redovno intervjuišu ljude o zanimanjima kojima se oni bave i o tome kako izgleda njihov radni dan. Tako su učenici imali prilike da razgovaraju sa morskim biologom sa Bahama, bibliotekarom iz Melburna, kao i sa brojnim stručnjacima iz preduzeća u Srbiji. Ova ideja potekla je od Ane Živković, nastavnice engleskog jezika u osnovnoj školi „Čegar“. „Na ovaj način učenici dobijaju mogućnost da se upoznaju sa radom brojnih preduzeća i raznolikih zanimanja“, kaže nastavnica Ana. „Osim toga, u razgovoru sa ljudima iz inostranstva đaci mogu da usavršavaju znanje engleskog jezika.“

„Vrlo često deca ne mogu da se pronađu u svom školovanju i odabiru karijere, zato što je to zapravo bio izbor roditelja.“

U osnovnoj školi „Čegar“ profesionalna orijentacija primenjuje se u svim nastavnim oblastima. Od 2011. godine ova tema je i zvanično sastavni deo

nastavnog plana i programa. Prvo su Goran Dinić, direktor škole, i njegovih pet saradnika završili obuku za sprovođenje profesionalne orijentacije koju je GIZ organizovao. Od tada se svake godine u ovaj program uključuju novi članovi kolektiva pošto prođu obuku koju drže njihove kolege već edukovane za sprovođenje profesionalne orijentacije. Svi nastavnici sedmog i osmog razreda bave se temom profesionalne orijentacije na svojim časovima, organizuju radionice, razne manifestacije ili vežbaju sa decom pisanje biografije, simulaciju određenih zanimanja i sastavljanje pitanja za predstavnike raznih preduzeća i stručnjake određenih profila. Kao mentorska škola, „Čegar“ saraduje sa kolegama i koleginicama iz 60 osnovnih i 25 srednjih škola iz Nišavskog i Topličkog okruga. Iako to zahteva dodatni angažman za direktora Dinića i njegov tim, oni veruju da se trud u ime đaka isplati: „Vrlo često deca ne mogu da se pronađu u svom školovanju i odabiru karijere, zato što je to zapravo bio izbor roditelja. Mnogi od njih ponavljaju razred ili čak prekidaju školovanje. Od kada smo počeli da primenjujemo program profesionalne orijentacije u našoj školi, niko od učenika se nije ispisao iz škole.“ Ovakav uspeh motiviše nastavnike u školi „Čegar“ da svoja iskustva prenose svojim kolegama iz drugih škola.

ŠKOLE 21. VEKA

Maja Svetozarević, koordinatorka lokalnog tima za profesionalnu orijentaciju, povezala je škole iz regiona sa službama za zapošljavanje, kancelarijama za mlade, opštinom, preduzetnicima, školskom upravom i roditeljima. Ona zna koliki napor ulažu nastavnici iz mentorske škole: „Oni posećuju škole u regionu i edukuju svoje kolege. Prate njihov razvoj i diskutuju sa njima o tome kako u svom mestu mogu da primene profesionalnu orijentaciju.“ Konkretno je reč o pitanjima kako ovaj program može da se primeni u okviru školskih predmeta, ili u kurikulumu ili kako đaci treba da se pripreme za razgovor sa stručnjacima ili predstavnicima srednjih škola. Pritom, u osnovnoj školi „Čegar“ đaci u velikoj meri koriste elektronski način učenja. Škola je napravila svoj Wiki – internet stranicu gde nastavnici i učenici beleže svoja iskustva, metode koje koriste u sprovođenju profesionalne orijentacije i primere dobre prakse. Tu se nalaze i video-snimci iz poseta preduzećima ili razgovora preko skajpa (skype) sa stručnjacima iz čitavog sveta; takođe deca postavljaju slike sa radionica ili izveštaje sa sajмова obrazovanja. Nastavnica Ana Živković sa puno samopouzdanja objašnjava: „Mi smo škola 21. veka. Ovakve

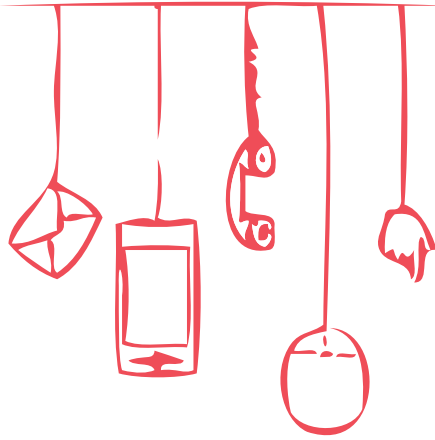
metode se više ne mogu izbeći. Osim toga, na ovaj način sve škole imaju pristup informacijama o našim aktivnostima i mogu da postavе svoje primere dobre prakse. Tako svako uči od drugih.“ Preko ovog instrumenta mentorskoj školi omogućeno je da održava kontakt sa ostalim mentorskim školama iz drugih delova Srbije i da tako uzajamno razmenjuju iskustva. Mreža eksperata za profesionalnu orijentaciju svakim danom širi se sve više.

Osim toga što redovno posećuju druge škole, nastavnici iz osnovne škole „Čegar“ u Nišu podržavaju kolege iz regiona kroz još jednu aktivnost. Nastavnica Ana Živković održala je već tri vebinara (web-/sem/inar) u okviru kojih u večernjim časovima ili vikendima nudi edukaciju preko interneta. Na njima je uvek prisutno između deset i dvadeset učesnika i obrađuju se konkretne teme. Ana Živković o tome kaže: „Na našem poslednjem vebinaru bilo je reči o tome kako se koristi Wiki. Ja onda objašnjavam sistem njegovog pravljenja i sa kolegama vežbam njegovo korišćenje, a oni mogu da postavljaju pitanja i sami se okušaju u njegovom kreiranju tako da je vebinar skoro identičan klasičnoj edukaciji.“

„Nastavnici posećuju škole u regionu i edukuju svoje kolege.“

„NE BISMO DOGURALI TAKO DALEKO“

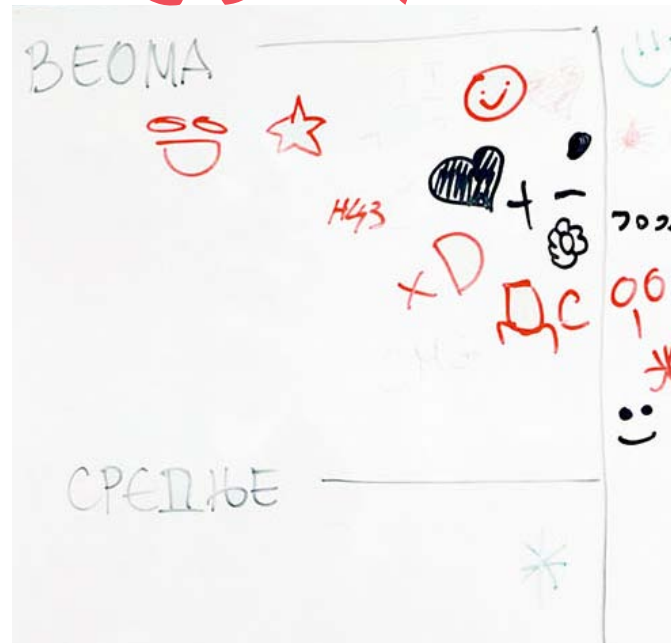

Ljubica Jokić, pedagoškinja iz osnovne škole „Milan Mijalković“ u Jagodini, o angažmanu mentorske škole „Rada Miljković“ iz Jagodine ima samo reči hvale: „Bez mentorske škole, ne bismo dogurali tako daleko. Oni su nas ojačali i dali nam pregršt odličnih ideja. U saradnji sa njima i na njihovu inicijativu, i mi smo postali mentorska škola. Učestvujemo u svim aktivnostima koje se organizuju u školi „Rada Miljković“. Tako je Ljubica Jokić ideju iz mentorske škole o postavljanju žive biblioteke prenela u svoju školu. Roditelji različitih zanimanja proveli su više sati u školi i pričali sa učenicima/cama o poslovima koje obavljaju. Drugom prilikom u posetu su došli nastavnici i nekoliko učenika/ca iz škole „Rada Miljković“. Na tom susretu vršnjački timovi razgovarali su o tome kako da naprave Fejsbuk (Facebook) stranicu za školu, koje informacije tu treba da se objavljuju i u koje svrhe mogu da je koriste. Takođe su razmenili

„Kao direktor škole mesečno zarađujem 560 evra. Deca i roditelji misle da kuvar, konobar ili automehaničar zarađuju znatno manje i zato svi žele da studiraju. Pri tome dobar kuvar zarađuje od 500 evra pa naviše, a to ne iziskuje dugo studiranje.“

svoja iskustva u kreiranju bloga vršnjačkog tima za profesionalnu orijentaciju. Na kraju susreta učenici/ce su svoj rad prezentovali nastavnicima.

Uzajamna podrška i saradnja između škola, lokalnih zajednica i preduzeća višestruka je i zahteva veliki angažman. Uprkos tome, Goran Dinić je siguran da profesionalna orijentacija dugoročno štiti decu od pogrešnih izbora zanimanja i nezaposlenosti. „Kao direktor škole mesečno zarađujem 560 evra. Deca i roditelji misle da kuvar, konobar ili automehaničar zarađuju znatno manje i zato svi žele da studiraju. Pri tome dobar kuvar zarađuje od 500 evra pa naviše, a to ne iziskuje dugo studiranje. Ovakva zanimanja nude velike izgleda za sigurno zaposlenje. To je ono što želimo da prenesemo deci i roditeljima.“

POGLED IZA KULISA SUSRETI SA PREDUZEĆIMA I SREDNJIM ŠKOLAMA

Otkrivanje sopstvenih interesovanja i sposobnosti, prikupljanje informacija o različitim poslovima i saznanje na licu mesta kako sve to konkretno izgleda – sve su to važni koraci na putu do izbora zanimanja. Međutim, za decu i mlade sve to ostaje suvoparna teorija sve dok oni sami ne naprave sopstvenu sliku radnog dana u jednom preduzeću. Kako bi mladi stekli uvid u pravi poslovni život, GIZ sa timom za profesionalnu orijentaciju organizuje posete preduzećima i srednjim školama, kao i sajme obrazovanja. Na taj način mladi ljudi mogu neposredno da isprobaju praktičan rad i da steknu utisak o tome kako izgleda radni dan u stvarnosti. U međuvremenu, sve više srednjih škola i preduzeća podržavaju ovu ideju. Preko 500 preduzeća godišnje otvara svoja vrata za posete učenicima/cama završnih razreda osnovne škole.

Saša Stanojević, poslovođa u preduzeću „Erozimat“ u Jagodini, proizvodi preserske alate – za probijanje, prosecanje i brizganje plastike, po porudžbini obavlja erodiranje na žičanim i elektrodnim erozimatima, upravlja CNC mašinama i programira i projektuje pomoću CAD/CAM softvera. „Smatram da je važno da deca steknu utisak o ovom preduzeću. Neki učenici me saleću pitanjima, dok su drugi potpuno nezainteresovani. To je upravo ono što želimo. Đaci treba sami da otkriju da li ih tehnička zanimanja interesuju ili ne.“

Suzana Đorđević, medicinska sestra, takođe je uspela da ubedi svog šefa da Opštu bolnicu u

Jagodini, osim pacijentima, ponekad otvori i đacima. „Vodimo mlade kroz sva odeljenja zdravstvenog centra. Tako neko može da odustane od studija medicine ili da otkrije oduševljenje za bavljenje medicinskom delatnošću“, smeška se Suzana, čije su ćerke, jedna osmakinja a druga srednjoškolka, prva generacija koja pohađa ovaj program.

Posle osnovne škole deca stoje pred odlukom o odabiru srednje škole u kojoj će nastaviti svoje obrazovanje. Oni moraju da odgovore na pitanje da li žele da se osposobe za tehnička, medicinska, ili pak neka druga zanimanja bilo iz oblasti prirodnih bilo iz društvenih nauka, jer tek tada mogu da se upišu u specijalizovanu srednju školu. Izbor vrlo često nije nimalo jednostavan. U tome im u svakom slučaju pomaže pogled iza kulisa obrazovanja u srednjoj školi. Kancelarije za mlade u saradnji sa osnovnim školama organizuju sajmove obrazovanja, gde se zajedno predstavljaju sve srednje škole jednog okruga i tako omogućavaju učenicima da se upoznaju sa postojećom ponudom. Srednjoškolci izvode manje, praktične zadatke i spremni su da odgovore na sva pitanja mlađih učenika. Ukoliko već postoji interesovanje za neku školu, osnovci koriste dan otvorenih vrata da sopstvenim očima izvide svoju buduću školu.

„Smatram da je važno da deca steknu utisak o ovom preduzeću. Neki učenici me saleću pitanjima, dok su drugi potpuno nezainteresovani. To je upravo ono što želimo. Đaci treba sami da otkriju da li ih tehnička zanimanja interesuju ili ne.“

SAMO ZA DEVOJČICE

U glavama devojčica i njihovih roditelja još uvek postoji klasična predstava o podeli na muška i ženska zanimanja. Takvim načinom razmišljanja mlade žene ostaju uskraćene za mogućnost da budu srećne i uspešne u nekom od tehničkih zanimanja. Dan devojčica trebalo bi da prekine taj začarani krug. Zato preduzetnici pozivaju devojčice iz osnovnih škola da upoznaju zanimanja koja nisu tipična za ženski pol.

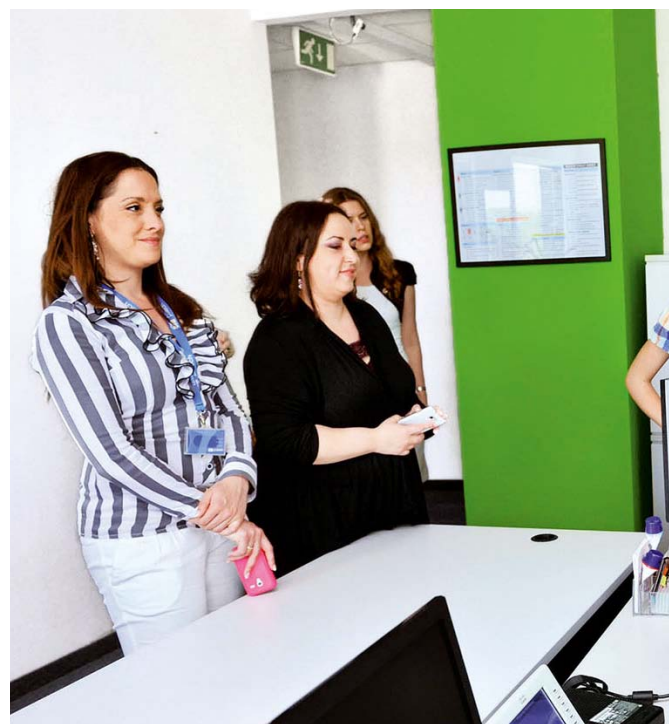
Olivera Popović je potpredsednica Udruženja poslovnih žena Srbije i jedan od osnivača velikog IT preduzeća. Pre 16 godina, na samom početku, priključila se ovom udruženju, koje se u međuvremenu toliko razvilo da danas ima preko 200 članica. „Većina žena postale su privatnice jednostavno zato što ih je nužda na to naterala, jer su izgubile zaposlenje. Mi ih podržavamo u onome što sada rade.“ Iskusne preduzetnice iz udruženja savetuju mlade koleginice, pomaže im u razvoju poslovnih planova, razvijanju poslovnih veština i marketingu. Olivera je ubeđena da u mnogim ženama leže neslućene sposobnosti. Zbog toga je odmah sa oduševljenjem prihvatila ideju o Danu devojčica i širom im otvorila vrata svoje firme. Osim toga, širila je ideju o ovom projektu među preduzeticama u udruženju, kao i u ostalim firmama sa kojima je saradivala, i zajedno sa GIZ-om organizovala ovaj događaj po celoj Srbiji. Već prve godine 60 firmi u 23 grada u Srbiji ugostile su 500 devojčica iz 63 škole. Tako su devojčice uzrasta od 13 do 14 godina dobile priliku da upoznaju zanimanja

„Većina žena postale su privatnice jednostavno zato što ih je nužda na to naterala, jer su izgubile zaposlenje.“

o kojima do tada nisu imale nikakvih saznanja. Ponekad bi jednu ženu na njenom radnom mestu okružile po tri-četiri i više devojčica, koje su mogle da posmatraju kako žene obavljaju razne poslove iz oblasti računarstva i inženjerstva, kako izgleda radni dan jedne žene koja rukovodi preduzećem, ili pak da vide na delu mehaničarke grejne tehnike ili sanitarne tehničarke, pa da iz svega toga zaključe da ta zanimanja mogu da budu veoma privlačna.

Olivera Popović, inače diplomirana matematičarka, veoma je zadovoljna prvim rezultatima: „Devojčice provode dan sa ženama koje su veoma stručne u tehničkim zanimanjima i koje se uspešno bave rukovođenjem preduzeća, tako da u razgovoru sa njima mogu da saznaju sve što ih zanima u vezi sa tim poslovima. U našem konzervativnom sistemu obrazovanja to je izuzetno važno. Odrasli devojčicama često govore da treba da nađu neki jednostavan posao. Ovakvim posetama možemo da pokažemo suprotan model.“

Dan devojčica takođe je dobra prilika i za preduzeća da se predstave i oglašavaju za koje to poslove potražuju radnike u svojoj delatnosti. Udruženje smatra da jedan dan ostavlja veoma malo vremena za sve to, pa zato žele da još više unaprede saradnju između škole i preduzeća i organizuju nove susrete. „Firme ranije nisu imale nikakav kontakt sa školom i raduju se što su sada u prilici da mogu kod devojčica da pobude interesovanja za tehnička zanimanja“, naglašava Olivera Popović.

ŽENSKI PODMLADAK

Za Dan devojčica, svoja vrata ne otvaraju samo preduzetnice. I muškarci menadžeri žele da motivišu ženski podmladak da izuči neko nesvakidašnje zanimanje. Pored toga što redovno prihvata učenike u svom preduzeću, Saša Stanojević od 2013. godine učestvuje i na Danu devojčica. Njegovo interesovanje za ovaj poduhvat potakla je mogućnost da devojčicama pokaže zanimanja koja su atipična za njih i da ih podstakne da prepoznaju svoje interesovanje za mašinske nauke i elektrotehniku. Tako je Stanojevićeva saradnica koja se bavi zanimanjem prvenstveno namenjenom muškarcima povela devojčice u obilazak preduzeća i objasnila im i pokazala razne poslove u preduzeću, od kreiranja proizvoda do njegove izrade na mašinama. Stanojević je oduševljen: „Nakon posete obratila mi se jedna devojčica i rekla da će se sasvim izvesno odlučiti za elektrotehniku. Onda je krenula u srednju elektrotehničku školu i ima odlične ocene. Samo zbog ovakvih primera učestvovao bih i dalje na Danu devojčica.“

„Nakon posete obratila mi se jedna devojčica i rekla da će se sasvim izvesno odlučiti za elektrotehniku.“

SPECIFIČAN PRISTUP – POSEBNI UČENICI PROFESIONALNA ORIJENTACIJA ZA DECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Svetle i prozirne učionice oplemenjene biljkama, lepi stolovi i stolice, šarene slike i srdačna atmosfera koja vlada u osnovnoj školi „Dušan Dugalić“ u srcu Beograda čine prijatan ambijent za decu koja borave i uče u ovoj specijalizovanoj ustanovi. Ova škola je posebna, baš kao i deca koja je pohađaju i njihovi nastavnici. Goran Rojević, specijalni pedagog, radi u ovoj školi već 17 godina. „Našu školu“ – kaže Rojević – „pohađaju učenici sa smetnjama u mentalnom razvoju. Niko od nastavnika iz našeg kolektiva nije studirao na Učiteljskom fakultetu, nego smo svi mi specijalni edukatori i rehabilitatori.“ U tom trenutku u prostoriju ulazi šesnaestogodišnji Stefan, učenik škole. Sašenka Mirković, Stefanova nastavnica, pita dečaka kakvim je poslom trenutno zaokupljen. „Učim malo“, kaže stidljivo ovaj krupni dečak.

„On svakako neće biti glumac, ali može da pomaže u pozorištu negde iza pozornice, da postavlja kulise i donosi rekvizite, čisti i obavlja slične poslove.“

I zatim dodaje, sa mnogo više samopouzdanja: „Ja u stvari želim da radim u pozorištu.“

Ovaj nesigurni dečak mašta o tome da postane glumac. Nastavnica Sašenka smeška se blagonaklono: „On svakako neće biti glumac, ali može da pomaže

u pozorištu negde iza pozornice, da postavlja kulise i donosi rekvizite, čisti i obavlja slične poslove. Stefan je veoma vešt što se tiče zanata i pun je energije. San ovog momka da radi u pozorištu mogao bi da se ostvari ukoliko bi imao prilike da svoje zanatske sposobnosti ispolji na mestu koje mu se sviđa.“

Nastavnici specijalne osnovne škole „Dušan Dugalić“ zalažu se svom snagom da njihovi učenici ostvare svoje snove po pitanju zanimanja kojim će se baviti. Oni dobro poznaju svoje učenike, znaju šta mogu da im povere i koje su njihove granice. Za decu sa smetnjama u razvoju izuzetno je važno da ona sama kroz praktične aktivnosti otkriju koje sposobnosti poseduju i kojim zanimanjima bi mogla da se bave. Iz tog razloga Rojević i njegove kolege isprobali su petofazni program profesionalne orijentacije i prilagodili ga ovoj deci. Praktičnim vežbama u improvizovanim životnim situacijama deci se pruža mogućnost da otkriju sopstvene mogućnosti i sagledaju koja bi to zanimanja bila primerena njihovim vlastitim potencijalima. Obilasci radionica, pozorišta ili magacina supermarketa jesu aktivnosti koje su veoma zanimljive i poučne za decu uopšte, pa ih i deca sa smetnjama u razvoju sa oduševljenjem prihvataju.

UVIDETI I RAZUMETI

Ovaj program profesionalne orijentacije ne može da se sprovede na isti način sa svom decom kod koje postoji ometenost u razvoju: „To naročito dolazi do izražaja kod sadržaja koje verbalno obrađujemo, gde se očekuju povratne reakcije i, diskusije koje iziskuju samoposmatranje i samoprocenu. To je kod naših učenika skoro nemoguće, jer oni veoma malo i nerazgovetno pričaju“ – objašnjava nastavnik Rojević. Specijalni pedagozi stoga u sprovođenju programa profesionalne orijentacije koriste strategije koje i inače primenjuju u svakodnevnom radu sa ovom decom, a to su uloge koje deca izvode koristeći pantomimu, sličice i gestove, pa im tako stavljanje u situacije u kojima mogu da se isprobaju u zaštićenim uslovima omogućava samospoznaju i samoprocenu. Ovi elementi ubacuju se i u program profesionalne orijentacije. „Mnoga deca su veoma spretna u manuelnim veštinama. Da bi oni sami otkrili svoju darovitost, navodimo ih na one vrste poslova u kojima će se ispoljiti ta njihova spretnost“, kaže nastavnik Đorđe Živanović. On sa svojim učenicima u školi pravi sveće, pušta ih da sami isprobaju sopstvene sposobnosti

i raduju se svojim rezultatima. To su uvek poslovi koje deca mogu da razumeju i savladaju. Živanović kaže: „Učenicima je potrebno vreme kako bi se navikli na novo okruženje i nove ljude. Tek kada sigurno ovladaju određenim poslovima iz jedne delatnosti, onda mogu da ih primene i u nepoznatom okruženju.“

Zbog toga se specijalni pedagozi u svojim radionicama profesionalne orijentacije fokusiraju na sadržaje koji oslikavaju konkretne situacije. Deca kroz pantomimu pokazuju jedna drugima koji poslovi moraju da se obave u okviru jednog zanimanja. Za mnoge od njih to je „aha“ doživljaj. Kroz ovakav rad deca uviđaju da, na primer, lekar ceo dan radi sa nepoznatim ljudima i da puno stoji, što se njima uopšte ne bi svidelo. Za Sašenku je to odlučujući korak u samospoznaji: „Nismo mi ti koji treba da kažu da neko nešto ne može. Dete samo mora da ustanovi šta voli, a šta ne.“

Program profesionalne orijentacije tako postaje spona između škole i lokalne zajednice jer

„Mnoga deca su veoma spretna u manuelnim veštinama. Da bi oni sami otkrili svoju darovitost, navodimo ih na one vrste poslova u kojima će se ispoljiti ta njihova spretnost.“

„Naša iskustva sa osobama sa smetnjama u razvoju isključivo su pozitivna.“

obuhvata zajedničke aktivnosti svih učesnika u sprovođenju ovog programa. Nastavnici iz škole odlaze u preduzeća ili supermarkete u okolini i dogovaraju se sa direktorima i poslovođama da zaposleni pozovu učenike u posetu i upoznaju ih. Tako specijalni pedagozi već neko vreme sarađuju sa jednim obližnjim supermarketom. Poslovođe i zaposleni su već mnogo puta bili u poseti školi i sada u svojoj prodavnici prodaju sveće koje su deca napravila. Osim toga, deca sa smetnjama u razvoju mogu redovno da obilaze supermarket i da se upoznaju sa zaposlenima. Nekoliko bivših učenika škole sada je i zaposleno u magacinu supermarketeta. Sanja Jevđenijević zadužena je za ljudske resurse i organizacioni razvoj u kompaniji „Deleze Srbija“ (Delhaize Serbia), kojoj pripada lanac supermarketeta. Firma ukupno zapošljava preko 200 osoba sa invaliditetom. One slažu stvari u regale, ispomažu u magacinu, čiste ili pomažu kupcima pri pakovanju robe. Sanja Jevđenijević ima samo reči hvale za ove radnike: „Naša iskustva sa

osobama sa smetnjama u razvoju isključivo su pozitivna. To su predani radnici, vredni i tačni. Izuzetno cene to što su dobili mogućnost da rade, i to pokazuju svojim angažmanom.“

SPECIJALNA PEDAGOGIJA ZA NASTAVNIKE

Uvidi i spoznaje u okviru profesionalne orijentacije sa decom sa smetnjama u razvoju ne ostaju samo između zidova škole „Dušan Dugalić“ jer nastojanja sve više idu u pravcu toga da ova deca pohađaju redovne škole. U redovnim školama nastavnici su često preopterećeni programima i velikim grupama dece i ne znaju kako da podrže decu sa smetnjama u razvoju. Specijalni pedagozi su zato osnovali mobilni tim za podršku nastavnicima koji u redovnim školama predaju deci sa smetnjama u razvoju. Njihov je zadatak da pomognu nastavnicima u redovnim školama ukoliko iskrsnu poteškoće u radu sa decom sa smetnjama u razvoju. „Odlazimo u te škole kad god je to potrebno i zajedno sa nastavnicima i školskim psiholozima pravimo individualni obrazovni plan za dete koje se teško uklapa, pratimo i savetujemo i dete, i roditelje i nastavnike“, opisuje Rojević rad mobilnog tima za podršku kolegama iz drugih škola.

Iz zajedničke saradnje škole „Dušan Dugalić“ sa školskim timovima ŠOSO „Veselin Nikolić“ iz

Kruševca i ŠOSO „Radivoj Popović“ iz Sremske Mitrovice nastale su smernice za mentorsku podršku nastavnicima i stručnim saradnicima u redovnim školama u primeni programa profesionalne orijentacije u radu sa decom sa invaliditetom. Te smernice za savetodavni rad zasnovane su na primeni metodike nastave za decu sa smetnjama u razvoju i izradi obrazovnih planova za svako dete pojedinačno. „Za vreme radionice profesionalne orijentacije nastavnici redovne škole moraju drugačije da pristupe deci sa smetnjama u mentalnom razvoju. Ona moraju da vizualizuju zanimanja, dok ostatak grupe to može da čini verbalno. To zahteva puno vežbe“, obrazlaže Rojević princip rada sa decom koja imaju smetnje u mentalnom razvoju. Edukacije i savetodavna podrška za nastavnike u redovnim školama koje sprovode specijalni pedagozi omogućavaju da i deca sa smetnjama u razvoju ili sa problemima u učenju takođe mogu da učestvuju u programu profesionalne orijentacije u okviru redovnih škola.

„Za vreme radionice profesionalne orijentacije nastavnici redovne škole moraju drugačije da pristupe deci sa smetnjama u mentalnom razvoju.“

GIZ

INOVATIVNI PARTNER ZA GLOBALNE IZAZOVE BUDUĆNOSTI

Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju GIZ - *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH* nudi širok spektar usluga baziranih na regionalnoj ekspertizi, stručnim kompetencijama i menadžerskim sposobnostima dokazanim u praksi. Kao nemačko savezno preduzeće, nudimo primenljiva, održiva i efikasna rešenja u procesima političkih, ekonomskih i društvenih promena.

Veliki deo posla radimo po nalogu nemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ). Međutim, GIZ radi i za druga nemačka ministarstva, kao i za javne i privatne subjekte kako u Nemačkoj, tako i u inostranstvu. Tu spadaju vlade drugih zemalja, Evropska komisija, Ujedinjene nacije i Svetska banka. S jednakom posvećenošću, pomažemo i našim klijentima u privatnom sektoru da ostvare svoje ciljeve.

PODACI – BROJKE – ČINJENICE

GIZ je aktivan u više od 130 zemalja širom sveta, a u Nemačkoj je zastupljen u skoro svim saveznim pokrajinama. Registrovana sedišta se nalaze u Bonu i Ešbornu. Imamo preko 16.000 zaposlenih širom sveta, od kojih oko 70% čine zaposleni na lokalnom nivou, kao državljani date zemlje. Obim poslovanja GIZ-a na dan 31.12.2013. iznosio je preko 1,9 milijarde evra. (Brojke na dan 31. decembra 2013.)

IZDAVAČ:

Deutsche Gesellschaft für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
Sedište organizacije
Bon i Ešborn
Projekat „Profesionalna orijentacija u Srbiji“,
Kursulina 33, 11000 Beograd

ODGOVORAN:

Heinz-Dieter Harbers

TEKST:

Gabriele Rzepka

PREVOD SA NEMAČKOG:

Sandra Menz

LEKTURA I KOREKTURA:

Mileva Radosavljević

FOTOGRAFIJE:

Đorđe Tomić

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU:

InDesigner, Beograd

ŠTAMPA:

InDesigner, Beograd

TIRAŽ: 2000

**GIZ JE ODGOVORAN ZA
SADRŽAJ OVE PUBLIKACIJE.**

**U IME
NEMAČKOG SAVEZNOG
MINISTARSTVA ZA EKONOMSKU
SARADNJU I RAZVOJ (BMZ)**

Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

GIZ BOSS Projekt
Kursulina 33
11000 Beograd
Srbija

T +381 11 24 33 362
F +381 11 24 15 928
E boss@giz.de
I www.profesionalnaorijentacija.org
I www.mojaposla.rs
I www.giz.de